

BKv 56.
(BK 154.)

A büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma szem előtt tartva az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú, a büntetés kiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlását, s megőrizve a bírói gyakorlat több évtizedes tapasztalatát, a büntetés kiszabás aránytalanságainak megelőzése érdekében a súlyosító és enyhítő körülmények értékeléséről a következő véleményt alkotja.

I. A Btk. 83. §-ának (1) bekezdése szerint a büntetést a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.

A törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetés kiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. A büntetés kiszabási tényezőket nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. Mégis szükséges olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja.

A törvény előtti egyenlőség alapelvének (Alkotmány 57. § (1) bek.) az egységes ítélezés felel meg, és ebbe az is beletartozik, hogy a büntetést befolyásoló körülmények értékelése ne mutasson feltűnő és indokolatlan eltéréseket.

A bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret - figyelembe véve a Btk. Általános Része rendelkezéseit is - büntetést meghatározó alapvető tényező. Ez jelöli ki azokat a határokat, amelyek között a súlyosító és enyhítő - összefoglalóan a büntetést befolyásoló - körülmények a büntetést alakíthatják.

A büntetést befolyásoló körülményeket tehát nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni, és a határozatban megindokolni. Valamely, általában súlyosítónak vagy enyhítőnek tartott tényezőt akkor lehet a konkrét ügyben is ilyenként értékelni, ha az indok, amely miatt annak súlyosító vagy enyhítő hatása van, az adott ügyben is megállapítható. Ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös vagy ellenkező hatású is lehet.

Általánosságban szólva, a büntetést befolyásoló tény nyomatéka annál nagyobb, minél nagyobb mértékben áll fenn az indok, amely miatt az adott körülménynek enyhítő vagy súlyosító hatása van.

A bűnösségi körülményeket egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglevő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál.

Azonos jelentőségű enyhítő és súlyosító körülmények egymás hatását semlegesíthetik. Lehetséges, hogy a súlyosító körülményeknek együttesen vagy közülük egynek olyan nagy nyomatéka van, hogy az a szemben álló körülmények hatását teljesen kioltja, és az enyhítő körülmények mellett is sor kerülhet a büntetési keret felső határának megfelelő büntetésre.

A kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó

körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni.

Olyan esetben azonban, amikor a konkrét körülmény súlya a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya azt - a súlyosabb vagy a privilegizált minősítés mellett - súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni.

Súlyosító körülmény, ha a büntetést több okból is súlyosabb keretek között kell kiszabni.

Az egyes bűncselekményeknél súlyosabban vagy enyhébben minősülő esetként szabályozott körülmény az ilyen minősített esetet nem tartalmazó más bűncselekmények elbírálásánál súlyosító vagy enyhítő lehet.

A Btk. Általános Részében meghatározott egyes büntethetőségi akadályok - pl. a jogos védelem, az önkéntes elállás, az önkéntes eredményelhárítás stb. - megközelítésének büntetést enyhítő hatása van.

A bűncselekmény tárgyi súlyát olyan körülmény is befolyásolhatja, amelyről az elkövetőnek a cselekmény véghezvitelekor nem volt tudomása, vagy az utóbb következett be, ezért a bűncselekménynek a törvényi tényálláson kívül eső következménye akkor is értékelésre kerülhet a büntetés kiszabásánál, ha arra az elkövető tudata nem terjedt ki.

II. A büntetést befolyásoló alanyi tényezők

1. A büntetlen előélet enyhítő körülmény, kivéve, ha az elkövető fiatalkorú vagy a fiatalkort néhány évvel meghaladott, ún. fiatal

felnőtt. A hivatalos személy javára ez csak akkor értékelhető, ha e minőségével a bűncselekmény nincs összefüggésben.

Nem értékelhető annak a javára, aki a bűncselekményt olyan beosztás felhasználásával követte el, amelyben a büntetlen előélet alkalmazási feltétel.

Alig van jelentősége olyan esetben, amikor a büntetlen személy hosszabb időn át sorozatosan követett el bűncselekményeket. Ugyanez érvényesül a legsúlyosabb büntettek elkövetőinek esetében, amikor a bűnre indító motívumok végletes túlsúlyára lehet következtetni.

A büntetlen előélet általában nem enyhítő azok javára, akikkel szemben korábban a bíróság megrovást vagy próbára bocsátást alkalmazott. Ha ezeket ugyanolyan vagy hasonló cselekmény miatt alkalmazták, a korábbi megrovás vagy próbára bocsátás súlyosító körülmény lehet.

2. Ha az elkövetőt a bűncselekmény véghezvitele előtt jogerősen elítélték, a büntetőjog szempontjából büntetett előéletű akkor is, ha mentesült a büntetés hátrányos következményei alól.

A büntetett előélet általában súlyosító körülmény.

Ha az elkövetőt kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatt ítélték el, és a büntetés kiállása óta már hosszabb idő eltelt, a korábbi elítélésnek súlyosító körülményként való értékelése általában nem indokolt.

Növeli a büntetett előélet súlyosító hatását, ha a korábbi büntetés súlyosabb szabadságvesztés volt, ha az előző büntetés kiállításától az újabb bűncselekmény elkövetéséig rövid idő telt el, ha korábban is azonos vagy hasonló bűncselekmény miatt történt az elítélés.

Ha a büntetett előéletű elkövető nem visszaeső, de többször volt büntetve, akkor ez utóbbi tény súlyosító körülmény lehet.

Súlyosító körülmény, ha az elkövető visszaeső.

Súlyosító körülmény, ha a többszörös visszaeső egyben különös visszaeső is, és az is, ha az elkövető a visszaesést megalapozó büntetésen kívül is büntetve volt.

Fokozott a büntetett előélet nyomatéka, ha a sorozatos elítélésekből, az elkövető életviteléből és az újabb bűnelkövetésből a bűnöző életmódra lehet következtetni.

A gondatlanságból elkövetett bűncselekmény miatt történt korábbi elítélés akkor értékelhető súlyosító körülményként, ha az elkövető újból azonos vagy hasonló cselekményt követett el.

A külföldön történt elítélés is súlyosító körülmény lehet, feltéve ha megfelel az 1996. évi XXXVIII. törvény 47. § (3) bekezdésében foglaltaknak.

A közlekedési bűncselekmények elbírálásánál az elkövető korábbi közlekedési magatartását is értékelni kell. A közlekedési szabálysértés elkövetése súlyosító, a hosszabb ideig tanúsított kifogástalan közlekedési magatartás enyhítő körülmény lehet. Ittas járművezetés esetén az ittasság súlyos vagy igen súlyos foka súlyosító körülmény.

Ha az elkövető az ellene folyamatban levő büntetőeljárás hatálya alatt, erről tudva követi el a bűncselekményt, és ebből az előző eljárás eredményétől függetlenül a személyének fokozott veszélyességére lehet következtetni, a büntetőeljárás hatálya alatt történt bűnelkövetés súlyosító körülmény.

Súlyosító körülmény, ha az elkövető más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt vagy a kegyelem véglegessé válása előtt követte el a bűncselekményt, mivel abból a tényből, hogy a többlethátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni. Ez nem jelent kétszeres értékelést, mivel a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény.

3. Ha az elkövetőnek a létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott.

4. A fiatalkor nem enyhítő körülmény, ilyennek értékelhető azonban, ha az elkövető a büntethetőség határát jelentő tizennégy éves életkort nem sokkal haladta meg, vagy fiatal felnőtt volt, amikor a bűncselekményt elkövette.

Az idős kor - a vele rendszerint együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt - enyhítő körülmény; általában a nyugdíjkorhatárt meghaladó életkort lehet így értékelni.

Enyhítő körülmény, ha az elkövetőnek tartásra, illetve nevelésre szoruló hozzátartozói vannak, ez azonban nem vehető figyelembe annak javára, aki gondoskodási kötelességét nem teljesíti.

Az elkövető alacsony műveltsége, iskolázatlansága enyhítő körülmény, kivéve, ha olyan bűncselekményt követett el, amelynek

súlyát és tilalmazottságát az értelmi színvonalától és iskolázottságától függetlenül mindenki belátja (emberölés, rablás, testi sértés stb.).

Súlyosító körülmény viszont, ha az elkövető a felkészültségét vagy szakmai képzettségét bűncselekmény véghezvitelére használja fel

A beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 24. §-a (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap.

Az a körülmény, hogy az elkövető elmeműködésének valamely sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

5. Az elkövető tartósan és kiemelkedően végzett munkája enyhítő körülmény, ha abból arra lehet következtetni, hogy vele szemben a büntetés könnyebben célt érhet.

A köz javára ellenszolgáltatás nélkül végzett tevékenység vagy szolgáltatás (jótékony célú munkavégzés, alapítvány létesítése, ajándék, adomány stb.) enyhítő körülmény lehet.

6. A katonai ítélezésben enyhítőként vagy súlyosítóként egységesen kell értékelni az elkövetőnek a szolgálati idő alatt tanúsított magatartását; ezen belül az egyik oldalon a kitüntetések, dicséretetek, jutalmak és elismerések, a másikon az érvényben levő fenyítések száma és súlya jön figyelembe.

A katonai ítélezésben enyhítőként értékelendő, ha az elkövető a cselekmény végrehajtása és elbírálása között kimagasló helytállást tanúsított. Ezzel szemben a terhére kell értékelni, ha ezen idő alatt fegyelemsértést valósított meg.

7. Súlyosító körülmény, ha az elkövető a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követte el, és ennek az állapotnak szerepe volt a bűncselekmény elkövetésében; különös nyomatéka a gátlástalanul, a garázda módon végrehajtott - élet, testi épség vagy nemi erkölcs elleni - bűncselekmények esetében.

Az iszákos életmód súlyosító körülmény, ha agresszivitással párosul és az együttélési szabályok sorozatos megszegését eredményezi.

8. A vezetői vagy kifejezetten bizalmi beosztás súlyosító körülmény, ha annak felhasználásával vagy azzal összefüggésben történt a bűncselekmény elkövetése. Vezetői beosztásban levőnek a ténylegesen irányító tevékenységet végző személyt kell tekinteni.

Az elkövető kezdeményező, vezető, másokat bűnelkövetésbe vivő szerepe súlyosító körülmény. Büntetést enyhítő hatása van annak, ha valaki más személy ráhatására vagy befolyása alatt követte el a bűncselekményt. Különös nyomatéka lehet akkor, ha katona az előljárója vagy a feljebbvalója ráhatására vagy parancsára cselekedett.

Ha a bűncselekményt több személy együttesen követi el, akkor az elkövetők egymás szándékát és önbizalmát kölcsönösen erősíthetik, végre tudnak hajtani olyan cselekményt is, amelyre külön-külön nem lennének képesek, és több elkövetővel szemben védekezni is nehezebb. A társas elkövetés a bűnelkövetésnek általában veszélyesebb formája, ezért a társtettességben, a fizikai bűnsegédekkel együtt történő, és - ahol ez nem minősítő körülmény - a csoportos elkövetés általában súlyosító körülmény; különös a nyomatéka az erőszakos bűncselekmények esetében.

Súlyosító körülmény, ha az elkövető olyan bűncselekményt vitt véghez, amit meg kellett volna akadályoznia. Különös nyomatéka van

annak, ha a bűnüldöző hatóság tagja igazságszolgáltatás elleni, a közélet tisztaságát sértő vagy más korrupciós jellegű vagy olyan bűncselekményt követ el, amely a bűnüldöző szerv érdekeit is sérti.

9. A bűncselekmény méltányolható indítóoka enyhítő, az erkölcsileg különösen elítélendő oka súlyosító körülmény. Enyhítő hatású, ha a cselekmény motívuma a valóságos vagy vélt közérdek szolgálata.

A vagyon elleni bűncselekmények esetében enyhítő körülmény lehet az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete, különösen akkor, ha ez az elemi szükségletek kielégítetlenségében nyilvánul meg, és a bűncselekmény ennek kielégítési körében marad.

10. A szándék eshetőlegesen volta enyhítő körülmény, kivéve, ha az elkövető olyan bűncselekményt valósított meg, amelyet az eredmény tekintetében gondatlanul is el lehet követni; a cselekmény végrehajtásában megnyilvánuló kitartó szándék, az előre megfontolt szándék súlyosító körülmény.

Minden olyan esetben, amikor az eredmény minősítő körülmény, és azt szándékosan és gondatlanul is elő lehet idézni, enyhítő körülmény, ha az eredmény tekintetében csak gondatlanság állapítható meg.

A gondatlan bűnösség esetében általában enyhítő körülmény, ha az elkövetőt hanyag gondatlanság terheli; súlyosító körülmény viszont a gondatlanság súlyos foka, mely luxuria esetében akkor állapítható meg, ha nagymértékű volt az elkövető könnyelműsége, amikor bízott az eredmény elmaradásában; negligencia esetében pedig akkor, ha a súlyos következmény lehetősége a feltétlenül elvárható elemi figyelem mellett is észlelhető lett volna.

11. Az elkövető önfeljelentése enyhítő körülmény. Különös a nyomatéka, ha ennek folytán vált lehetővé a bűncselekmény

felderítése, vagy azt jelentős mértékben elősegítette. Enyhítő hatású az is, ha az elkövető közreműködött a bűncselekmény felderítésében, és ennek szerepe volt a felderítés eredményességében.

A bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű; ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége.

Az elkövető megbánó magatartása, az eredmény elhárítására irányuló tevékenysége, a cselekmény megbánását kifejező komoly öngyilkossági kísérlete enyhítő; a cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény.

12. Az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő.

III. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények

1. Enyhítő körülmény, ha a cselekmény kísérleti szakban maradt. A nyomatéka annál nagyobb, minél távolabb van a cselekmény a befejezettségtől, illetve a cselekmény következményei a befejezettséghez megkívánt eredménytől. Az eredményt el nem érő sérelem, pl. emberölés kísérleténél a tényleges sérülés nem súlyosító, de csökkentheti a kísérlet enyhítő hatását.

A bűnhalmazatban levő kísérlet enyhítő hatása elenyészhet, ha a halmazatban levő cselekmények jelentősebb része befejezett.

Ha az elkövető mindent megtett a bűncselekmény befejezettségéért, és a következmények is súlyosak, a kísérlet mint enyhítő körülmény súlytalanná válhat.

2. Az az elkövetési mód, amit a törvény az egyes bűncselekményeknél minősítő körülményként értékel, más bűncselekményeknél általában súlyosbító körülmény. A kitartó, a fondorlatos, a gátlástalan, a garázda, az orvul való vagy egyébként veszélyes elkövetési mód súlyosbító körülmény, és ugyanígy értékelendő, ha az elkövető a bűncselekménnyel szükségszerűen együtt járó szenvedésnél nagyobb testi vagy lelki gyötrelmet okoz.

Az élet és a testi épség elleni bűncselekményeknél az elkövetéshez használt eszköz különös veszélyessége súlyosító körülmény. Az eszköz általában akkor tekinthető különösen veszélyesnek, ha az adott módon használva, a szándékoltnál (rendszerint) súlyosabb eredmény előidézésére alkalmas. Az élet elleni cselekmények esetén pedig akkor is, ha az adott módon használva nagy biztonsággal, az elhárításra esélyt sem hagyva, alkalmas a halálos eredmény előidézésére.

Az eszköz különös veszélyessége nem értékelhető súlyosítóként, ha a bíróság erre is tekintettel minősítette súlyosabban a cselekményt.

A közbiztonság veszélyeztetése, a köznyugalom tartós vagy súlyos megzavarása súlyosító körülmény. Egyes bűncselekményeknél így értékelhető a nagyobb nyilvánosság előtt való elkövetés, feltéve, hogy az az elkövető nagyobb elvetemültségére utal vagy többletsérelmet okoz.

Eredmény-bűncselekmények esetében enyhítő körülmény, ha az okozati összefüggés közvetett volt, vagy ha az eredmény bekövetkezésében a

cselekmény mellett együtthető más okok is szerepet játszottak, pl. halálos eredményben az orvosi műhiba vagy diagnosztikai tévedés.

3. A bűncselekmény tárgyi súlyát nagymértékben a cselekmény káros következményei határozzák meg, ezért azokat a büntetés kiszabásánál mindig figyelembe kell venni. A káros következmény lehet pénzben kifejezhető kár, hátrány, gyógytartammal jellemezhető sérülés; ezek nagyságát mennyiségileg is meg lehet határozni.

Van olyan káros következmény, amely nem mérhető, pl. a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a pszichikai következmények; és jelentkezhet az veszély formájában, valamely hátrányos helyzet bekövetkezésének közvetlen lehetőségében. Ezek nagyságát mennyiségileg nem lehet ugyan meghatározni, de az általában megállapítható, hogy enyhe, közepes vagy súlyos fokúak.

Ha a sérelemnek vagy veszélynek az adott minősítésen belül fokozatai lehetnek - pl. súlyos testi sértésnél a gyógytartamnak -, az átlagost lényegesen meghaladó sérelem vagy veszély általában súlyosító, az átlagosnál lényegesen kisebb, általában enyhítő körülmény.

Ha a minősítés függ az értékhatártól, enyhítő körülmény, ha a kár, az érték vagy a vagyoni hátrány az alsó határ, súlyosító, ha a felső határ közelében van.

Az elkövető terhére értékelendő, ha a cselekmény alapesetnek minősül ugyan, de közel áll valamely minősített esethez.

4. Súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő vagy az elkövető közeli hozzátartozója; a vagyoni elleni

bűncselekményeknél ilyen hatású lehet a sértett nehéz anyagi helyzete.

A sértett felróható közrehatása enyhítő körülmény. Ilyenként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás; a közlekedési bűncselekményeknél a sértett együtt ható okot jelentő szabályszegése; a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél a könnyelmű, kihívó magatartása.

A sértett megbocsátását enyhítőként lehet értékelni, különösen akkor, ha annak folytán a bűncselekmény miatt megromlott viszonyok helyreálltak.

5. A bűnsegédnek általában kisebb a szerepe a bűncselekményben, mint a tettesnek, ezért a bűnsegédi minőség általában enyhítő körülmény.

A bűncselekmény kétszeres vagy többszörös minősülése súlyosító körülmény.

6. A folytatólagosságnak büntetést súlyosító hatása van, s az annál nagyobb, minél több cselekményt foglal magába.

A bűnhalmazatnak a büntetési tételkeret felső határát emelő hatása van [Btk. 85. § (3) bek.], ezért súlyosító körülményként nem értékelhető (kétszeres értékelés tilalma). A kettőnél több bűncselekmény halmazata azonban már értékelhető súlyosítóként.

Az elkövető terhére értékelendő, ha az ugyanazon bűncselekmény több elkövetési magatartását is megvalósítja, ha a keretszabály (így például közlekedési bűncselekmény elkövetője a közlekedés) alapvető, vagy több rendelkezését megszegi, vagy szabályszegése durva.

A bűnhalmazat mellőzése esetén az önálló megállapításra nem került cselekmény elkövetése súlyosító körülmény. Nem lehet azonban értékelni az olyan külön nem minősített cselekményt, amely magánindítvány hiányában jogilag tárgytalan.

7. Az alkalomszerű elkövetés az elkövető javára értékelhető, kivéve, ha az alkalom létrejöttét tudatosan elősegítette, vagy ha az alkalom előidézése maga is jogellenes.

Az ellenőrzés lazasága, a katonai bűncselekményeknél az előjáró mulasztása enyhítő körülmény, feltéve, hogy az elkövetésben szerepe volt.

8. A nem vesztegetési cselekmények korrupciós jellegű elkövetése súlyosító körülmény.

9. Az elkövető javára kell értékelni, ha az okozott kárt vagy annak egy részét megtérítette, és kisebb nyomatékkal azt, ha a kár tőle függetlenül megtérült.

A tevékeny megbánás a büntethetőséget megszüntető ok [Btk. 36.§ (1) bek.], illetve lehetővé teszi a büntetés korlátlan enyhítését [Btk. 36.§ (2) bek.]. Egyébként is enyhítő körülmény, ha az elkövető a sértettnek elégtételt szolgáltatott, rendezte vele a közöttük keletkezett konfliktust, ennek során valamilyen szolgáltatást teljesített, vagy igényt kielégített.

Az elkövetőt a bűncselekmény következtében a büntetőjogi hátrányokon kívül egyéb tényleges hátrányok is érhetik. Ha ezek a büntetés mellett külön is egyéni visszatartó hatást fejthetnek ki, indokolt azokat enyhítő körülményként értékelni. Ilyen többlethátrány lehet a bűncselekmény folytán elszenvedett sérülés,

jelentős munkajogi, anyagi vagy egyéb hátrány, a bűncselekményből származó előnyt lényegesen meghaladó kártérítési kötelezettség, feltéve, hogy fedezete van stb.

10. Enyhítő körülmény, ha a bűncselekmény elkövetésétől hosszabb idő telt el; minél súlyosabb a bűncselekmény, annál hosszabb az az idő, amely enyhítőként értékelhető. Nagyobb a nyomatéka, ha megközelíti az elévülési időt; csökken a nyomatéka, vagy el is enyészhet, ha az időmúlást maga az elkövető idézte elő.

Enyhítő körülmény, ha az elkövető hosszabb ideig állt a büntetőeljárás súlya alatt; nagyobb a nyomatéka, ha előzetes fogva tartásban volt, és ilyenkor az előzőnél rövidebb tartam is enyhítőként értékelhető.

11. A bűncselekmények elszaporodottsága súlyosító körülmény akkor, ha a köztudomás szerint az ügyben elbírált vagy az ahhoz hasonló bűncselekmények száma (az elkövetéskor) a korábbi időszakhoz képest lényeges emelkedést mutat, vagy ha a számuk az adott területen lényegesen magasabb volt az átlagosnál. Az erős felindulásban elkövetett emberölésnél és a jogos védelem túllépésénél ez a körülmény nem jön figyelembe.

12. Súlyosító körülmény, ha az elkövető a társas bűnelkövetés legsúlyosabb formájában: bűnszervezetben [Btk. 137. § 8. pont] követi el a bűncselekményt, kivéve, ha a büntetést a Btk. 98. § (1) bekezdésének az alkalmazásával állapítják meg; ez utóbbi esetben a bűnszervezetben történő elkövetés súlyosítóként való figyelembevételére kétszeres értékelés lenne.

13. Súlyosító körülmény, ha az elkövetett gazdasági vagy vagyon elleni bűncselekmény következtében nagy számú sértett anyagi helyzete, jövedelmi, illetve életviszonya, megélhetési és életkörülménye jelentősen megváltozik, rosszabbodik.

